

KUTADGU BİLİĞ'DE YAZ-/YAZIL- FİİLLERİ
VERBS TO WRITE / BE WRITTEN IN KUTADGU BİLİĞ

ASLI ZENGİN

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Asist. Prof. Dr. İstanbul University, Faculty of Literature,

Department of Turkish Language and Literature

aslhuygun@istanbul.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-0892-9880>

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-2, Haziran-June 2021 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 14.02.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 09.04.2021
Sayfa-*Pages* : 53-74

KUTADGU BİLİĞ'DE YAZ-/YAZIL- FİİLLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Aslı ZENGİN*

Özet

Kutadgu Bilig, İslami Türk Edebiyatının ilk eseridir. Eserin ait olduğu dil devresi, fonetik, morfolojik, sentaktik ve semantik açılardan kendisinden önceki devirden belli bir oranda ayrılmaktadır. Ancak dil bir bütündür. Özellikle kelimeler üzerinde semantik bakımdan yapılan incelemelerde, “anlam”ın dil devreleri arasında ne şekilde değiştiği, dönüştüğü yahut sabit kaldığı anlaşılmaktadır. Bu makalenin konusu *Kutadgu Bilig*'de tespit edilen eş sesli iki ayrı yaz- fiili ile *Divânu Lügati't-Türk*'ten itibaren tespit edilen üçüncü bir yaz- fiilinin anlamlarının tarihî ve günümüzde kullanılan belli başlı çağdaş lehçelerde ne şekilde anlamlandırıldığına tespitine dayanmaktadır. Bu bağlamda *Kutadgu Bilig*'de yaz- ve yazıl- fiillerinin geçtiği beyitler tespit edilmiş, beyitlerdeki anlamlandırma bağlamdan yola çıkılarak değerlendirilmiştir. Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde bu iki fiilin anlamları incelenerek bir karşılaştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kutadgu Bilig*, yaz-, yazıl-, tarihi ve çağdaş Türk lehçeleri.

VERBS TO WRITE / BE WRITTEN IN KUTADGU BILIG

Abstract

Kutadgu Bilig is the first work of Islamic Turkish Literature. The language circuit to which the work belongs differs to a certain extent from the previous period in certain phonetic, morphological, syntax and semantic aspects. However, language is a whole. It can be seen that the periods that we can distinguish with sharp lines in language classifications are not that sharp when examining the works. Especially when words are subjected to semantic analysis, it is understood how the "meaning" changed, transformed or remained constant between periods. The subject of this article is based on the determination of how the meanings of the two distinct verb *to write* in *Kutadgu Bilig* and a third verb *to write* since *Divânu Lügati't-Turk* are interpreted in historical and contemporary dialects. In this context, the couplets in which the verbs *to write* and *be written* in *Kutadgu Bilig* were determined and the meaning in the couplets was evaluated

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul – Türkiye. Elmek: asluygun@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0892-9880

according to the context. A comparison was made by examining the meanings of these two verbs in historical and contemporary Turkish dialects.

Keywords: *Kutadgu Bilig*, *to write*, *be written*, *historical and contemporary Turkish dialects*.

Giriş

Yaz- ve *yazıl-* fiillerinin art zamanlı ve eş zamanlı olarak incelemeye tabi tutulacağı bu çalışmada çıkış noktamız *Kutadgu Bilig*'dir. İslami Türk Edebiyatının ilk eseri olan *Kutadgu Bilig* sahip olduğu söz varlığı ve bu söz varlığını oluşturan kelimelerin taşıdığı anlam zenginliği açısından oldukça kıymetli bir eserdir. Anlam bilimi çalışmalarında kelimelerin anlamlarının tam bir tespitinin yapılabilmesi için bağlamdan hareket etme mecburiyeti bulunmaktadır. Bugün Türkiye Türkçesinde *yaz-* ve *yazıl-* fiillerini “(yazı) yazmak” ve “(yazı) yazılmak” anlamlarında kullanıyoruz. Ağızlarda farklı anlamlar bulunabilmekle birlikte aklımıza gelen ilk anlam bunlar oluyor. Eski Türkçenin başından itibaren ele almaya çalışacağımız bu iki kelimenin sahip olduğu anlamlar neydi? Bu kelimeler anlam genişlemesi yoluyla yeni anlamlar mı kazandı? Yoksa art zamanlı eserlerde karşılaştığımız *yaz-* ve *yazıl-* fiilleri sadece eş sesli kelimeler miydi?

Bu hususta bizden önce yapılmış çalışmalarda özellikle *yaz-* fiilinin “yazı yazmak” anlamı üzerinde durulmuştur. Şinasi Tekin, 1990 yılında *Tarih ve Toplum* Dergisinin Haziran 1990 tarihli 78. sayısında *Bilin Bakalım Yazı Yazmak Nereden Geliyor?* başlıklı bir yazı yayımlar. Ona göre “yazı yazmak” anlamına gelen *yaz-* ile “hata etmek, günah işlemek” anlamındaki *yaz-* fiili ve Eski Türkçe *yalgan*, *yangıl-*, *yangluk* “günah” ve *yanglış* kelimeleri aynı kökten gelmektedir. Eski Türkçede “yazı yazmak” için *biti-* diye bir fiil, “hata etmek, günah işlemek” için de *yaz-* diye bir olduğunu ifade eder. Tekin, XI. asırdan itibaren Oğuzların konuşma dilinde “yazı yazmak” manasının, “günah işlemek” manasındaki *yaz-* fiilinin omuzlarına yüklendiğini belirtir. Karahanlı Türkçesinde ise böyle bir durumun bulunmayışını, onların Müslüman olduktan sonra kendi yazı dillerini kurmalarına bağlar. Ayrıca Oğuzlarda her iki anlamın bir *yaz-* fiilinde birleştirilmesini İslam dinindeki “günahların kaydedilmesi” keyfiyeti ile ilişkilendirir (1990: 10-13). Talat Tekin ise Şinasi Tekin'in bu görüşüne yine *Tarih ve Toplum* Dergisinin 85. sayısında *Yazı Yazmak 'Günah İşlemek' Değildir* başlıklı yazısıyla karşı çıkar (1991: 22-24). Şinasi Tekin, Talat Tekin'in bu makalesindeki görüşlerine aynı derginin 88. sayısında *Tekin'ler Yanıtlaşıyorlar* başlıklı yazısıyla karşılık verir (1991: 9-12). Bunun üzerine Talat Tekin, derginin 90. sayısında *Yazı Yazmak ve Yanılmak Üzerine* başlıklı bir yazı yayımlar. Tekin “yazı yazmak” anlamındaki *yaz-* fiilinin Ana Türkçede kısa *a* ile yazıldığını, “günah işlemek” anlamındaki *ya:z-* fiilinin ise uzun *a* ile yazıldığını, dolayısıyla bu fiillerin aynı sayılamayacağını belirtir (1991: 9-14).

Hatice Şirin “yazı yazmak” anlamındaki *yaz-* fiilinin kökünü Türk lehçelerinin birçoğunda canlılığını koruyan *yar-* ~ *yır-* fiilleri ile aynı köke bağlar. “kazımak, hakketmek, oymak, çentmek,

nakşetmek, resim yapmak” gibi anlamları olan *yaz-* fiilinin son sesindeki *r ~ z* nöbetleşmesi sonucu *yaz-* fiilinin ortaya çıktığı görüşünü ortaya koymuştur (2004: 570). Şirin makalesinde ayrıca “yazı yazmak” üst bilgisine ulaşıncaya, dolayısıyla kâğıt ve kalemi buluncaya kadar bütün eski toplumların da Türk toplumu gibi “kazımış, yarmış, yırmış, oymuş, tokımış, urmuş veya biçmiş” olduklarını yani kelimenin tekâmülünün bütün eski kültürlerde ortak olduğunu belirtmiştir (2004: 570).

Gülşen Özçamkan, kerten, kesen, çenten insan da bu edinimini türlü ihtiyaçlarında kullanır olmuştur ki sözleşmelerin kaydı da bunlardan biridir diyerek bu fiil etrafında bir silsile halinde an(t)laşma-sözleşme davranışlarına dikkat çeker (2013: 3).

Makalenin konusunu oluşturan *yaz-* ve *yazıl-* fiilleri *Kutadgu Bilig*’deki anlamlarından hareket edilerek tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde incelenecek ve bir sonuca varılmaya çalışılacaktır. *Kutadgu Bilig*’de *yaz-* ve *yazıl-* fiillerinin dokuz ayrı anlamda kullanıldığı görülmüştür. Bu anlamlar “(çiçek) açmak /açılmak, açmak, (zülûf, saç, kaş) çözmek, gülmek, yayılmak; günah işlemek, kusur işlemek, suç işlemek ve şaşırmaq” şeklindedir. Ancak bu anlamları iki ayrı grupta değerlendirmek mümkündür. Yani burada *yaz-* fiilinin çok anlamlılığından ziyade iki ayrı grupta ele alınacak eş sesli bir *yaz-* fiilinden bahsetmek daha yerinde olacaktır. Zira “(çiçek) açmak /açılmak, açmak, (zülûf, saç) çözmek, yayılmak” anlamlarındaki *yaz-* ile “günah işlemek, kusur işlemek, suç işlemek ve şaşırmaq” anlamlarındaki *yaz-* fiili eş sesli iki ayrı fiildir. Zirâ Ana Türkçe “sapmak, yoldan çıkmak, yanılmak” anlamlarını taşıyan *ya:z-* fiili (Tekin (1991: 9-14; 1995 : 175), Türkmencede yine uzun ünlülü olarak ancak “çözülme, açılmak” anlamlarında yaşamaktadır (Tekin; Ölmez; Ceylan; Ölmez 1995: 685). Bunun dışında bugünkü Türkmencede uzun ünlülü olarak yaşayan bir de *a:z-* fiili bulunmaktadır. Bu fiilin anlamı “azmak, yoldan çıkmak, ahlak bakımından bozulmak” şeklindedir (Tekin; Ölmez; Ceylan; Ölmez 1995: 41). Bu durum da *ya:z-* fiili ile *a:z-* fiili arasında bir bağlantı olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Eski Türkçeden itibaren takip edebildiğimiz ve “yoldan çıkmak” anlamına gelen bir *az-* fiili de bulunmaktadır. *Ongin Yazıtının* 11. satırında “Teñri Bilge Kaganta adrılmalım **azmalım** tēyin anca ütledim.” “Efendi Bilge Kağandan ayrılmayalım, **yoldan çıkmayalım** diye, bu şekilde öğüt verdim” (Ölmez 2012: 191-192). *Türkische Turfan Texte I*, 8, 33’te (Caferoğlu 1968: 29), *Divânu Lügati’t-Türk*’te (Atalay 2006: 59), *Atebetü’l-Hakayık*’ta (Arat 2006 : LXXII), TİEM 73 numarada kayıtlı olan *Kur’an Tercümesi*’nde (Ünlü 2004 : 349), *Nehcü’l-Ferâdis*, *Kısâsü’l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi*, *Hüsrev ü Şirin*, *İbni Mühennâ Lügati*’nda (Ünlü 2012 : 69), *Baytaru’l-Vâzih*, *Gülistan Tercümesi*, *İrşâdü’l-Mülûk ve’s-Selâtin*, *Münyetü’l-Guzât*, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî ve Tuhfetü’z-Zekiyye*’de (Toparlı; Vural; Karaatlı 2007: 19) ve *Şeyh Süleyman Lügati*, *Mevlâna Sekkâki Divânı*, *Gülistan Tercümesi*, *Nevâdirü’n-Nihâye*, *Hüseyn Baykara Divânı*, *Lütfi Divânı*, *Fevâyidü’l-Kiber*, *Mahbûbû’l-Kulûb* ve *Leylî vü*

Mecnûn'da (Ünlü 2013 : 81) *az-* fiili “yoldan çıkmak, şaşırarak, sapmak” anlamlarındadır. Clauson tarafından *az-* fiilinin bütün çağdaş Türk dillerinde yaşadığı belirtilmiştir (1972: 279). Orhun Abidelerinde ayrıca “günah işlemek, yanılmak, yolunu şaşırarak, itaatsizlik etmek” anlamında Bilge Kağan yazıtının doğu yüzünün 16. ve 17. satırlarında sadece *yazın-* fiiline rastlanmaktadır (Ergin 2000: 38-40). Abidelerde bu şekilde dönüşlülük eki almış *yazın-* fiili dışında müstakil bir *yaz-* fiili bulunmamaktadır. Abidelerde ayrıca *yazukla-* “hata yapmak” anlamında bir fiil de bulunmaktadır. (Ercilasun 2016: 729) *Yaz-* fiilinden türemiş olan bu fiiller *yaz-* şeklinde bir fiilin bu dönemde ve hatta daha öncesinde var olabileceğini düşündürmektedir. Bilge Kağan yazıtında görülen *yazın-* fiilinin bu *az-* fiili ile bir ilgisi olduğu açıktır. Ancak temel anlamı “yoldan çıkmak” olan *az-* fiilinin, daha önceden *yaz-* şeklinde olabileceği ve hatta mecazî bir anlam kazanarak türemiş halde kullanıldığını söylemek mümkündür. Böylece *yaz-* fiilinin birincil, *az-* fiilinin ikincil bir kullanımla bu devirden itibaren görülmeye başlandığını söylemek mümkün olabilir. Eski Doğu Türkçesinde ve devamı olan Türk şivelerinde kelime başı *y-* / *≠*'lerin > Halaççada *h-* / *≠* > Çuvaşçada *≠* / *ś* şeklinde ses denkliliğini tespit eden Gürer Gülsevin bu makalesinde *yaz-* ~ *az-* > Hal. *hā⁴z-* şeklinde aynı anlamda yaşadığını belirtmiş ancak bu kelimelerdeki protez veya düşme hadiselerine değinmemiştir (1982: 181-182). *Kutadgu Bilig*'de de *az-* fiili on yedi yerde “azmak, yolu şaşırarak, yoldan çıkmak” anlamında kullanılmıştır (Arat 2005: 1108). Hatta bir beyitte her iki kelime de yan yana kullanılmıştır:

sözüg sözledeçi *azar* hem *yazar*
ukuşluğ eşitse oñarur tüzzer (K. B. 205)

Sözü söyleyen yanılabilir ve şaşırır; anlayışlı isterse, bunu düzeltir ve tashih eder.

Metinde *yaz-* fiilinin bir isimle birleşerek deyimleştiği bazı örnekler de görülmektedir. Bu deyimler “yanılmamak, açık elli olmak, sevinmek / yüzü gülmek, (ağız) açmak, (dügüm) çözölmek, (eli) çözölmek” anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır (Önler 1999: 119-186).

Şu hâlde *yaz-* fiilini metinde eş sesli iki ayrı fiil olarak değerlendirirsek, *yaz-* fiilinin biri “(çiçek) açmak / açılmak, açmak, (zülûf, saç, kaş) çözmek, gülmek, yayılmak” anlamlarındadır. *yaz-* fiilinin bu beş anlamıyla tespit edildiği beyitler şunlardır:

(çiçek) açmak / açılmak: *yaz-* fiilinin *Kutadgu Bilig*'de *yaz-* ve pasiflik-meçhullük fonksiyonunda fiilden fiil yapma ekiyle oluşmuş olan *yazıl-* şekline “(çiçek) açmak / açılmak” anlamlarında rastlanmaktadır. Metnin dizininde bu beyitlerde geçen *yaz-/yazıl-* fiillerine “çözmek / çözölmek” anlamları verilmiştir. Metinde tespit edilen beyitler şunlardır:

kalık kaşı tügdi közi yaş saçar
çiçek *yazdı* yüz kör küler katğurar (K. B. 80)

Gök kaşını çattı, gözünden yaş serpiliyor; çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor

tümen tü çiçekler **yazıldı** küle
yıpar toldı kafur ajun yıd bile (K. B. 70)

Binlerce çiçekler gülererek açıldılar; dünya misk ve kâfur kokusu ile doldu.

yağa tursu yağmur **yazılsu** çiçek
kurumuş yığaçtın salınsu küjek (K. B. 118)

Yağmur yağmakta devam etsin, çiçekler açılsın; kurumuş ağaçlardan perçemler sarksın.

üçünçi bu tün toğsa yirke isig
çiçek **yazlur** anda tümen miñ tüsig (K.B. 829)

Üçüncüsü — bu güneş doğunca, yere sıcaklık gelir; o zaman binlerce renkli çiçekler açılır.

kayu bağka tegse suv eksümedin
çiçek **yazlur** anda tümen tü yıdın (K.B. 1808)

Hangi bahçe devamlı sulanırsa, orada binlerce renkli ve kokulu çiçek açılır.

yağız yir yaşıl suv yaraştı bile
ara miñ çiçekler **yazıldı** küle (K. B. 3212)

Kara toprak, mavi su birbiri ile uyuştu; ortada binlerce çiçek gülererek, açıldı.

açmak: yaz- fiili metinde bir örnekte “açmak” anlamında kullanılmıştır. Metnin dizininde bu fiilin anlamı da “çözmek” şeklinde bırakılmıştır (Arat 2005: 1274). Tespit edilen beyit şu şekildedir:

taķı yakşı aymış biliglig özi
tügülmüş köñülni **yazar** beg sözi (K. B. 3182)

Bilgili ne kadar güzel söylemiş:- Beyin sözü kapalı gönülleri açar.

(zülüf, saç, kaş) çözmek: yaz- fiili iki yerde “(zülüf, saç, kaş) çözmek” anlamlarında görülmektedir:

küjek **yazdı** rumi kıızı örtti yüz
ķara saç boduğı ajun toldı tüz (K. B. 4885)

Rûmî kızı zülüflerini çözerek, yüzünü örttü; her taraf siyah zülüf rengini aldı.

yaşık **yazdı** bolğay örüglüg saçı
tiyiñ kiş öñi tuttı dünya içi (K.B. 5825)

Güneş örülmüş saçını çözmüş olacak, dünya içi sincap ve samur rengine büründü.

sav altun **yazar** ol tügülmüş kişig
sav altun iter ol buzulmuş işig (K. B. 3044)

Çatılan yüzleri som altın çözer, bozulmuş işleri som altın yoluna koyar.

gülmek: *yazıl-* fiiline iki yerde “gülmek” anlamıyla tesadüf edilmektedir. Bu fiille metnin dizininde “çözölmek” anlamları verilmiştir (Arat 2005: 1274-1275).

sevindi tidükte sasitur söker

yazıldı tidükte buşup kaç tüger (K. B. 4756)

O "memnun oldu" derken, ortalığı berbat eder, söger; "yüzü güldü" derken, hiddetlenir, kaşlarını çatar.

biliglig **yazılmaz** sakınçın tögük

biligsiz sevinçin küler katgura (K.B. 6612)

Bilgilerin yüzü gülmez, onun yüzü her vakit düşünceli ve çatıktır; biligsiz dâima sevinç içinde katıla katıla güler.

yayılmak: *yazıl-* fiilinin metinde karşımıza çıkan bir diğerk anlamı “yayılmak”tır. Fiille metnin dizininde de “yayılmak” anlamı verilmiştir (Arat 2005: 1275).

yazıldı ajunka anı tirtgüsüz

eşitti tözü halk anı örtgüsüz (K. B. 2685)

Dünyaya yayılır ve artık toplanmaz; onu bütün halk duyar, artık örtülemez.

yaz- şeklinde karşımıza çıkan ve “günah işlemek, kusur işlemek, suç işlemek ve şaşırmaq” anlamlarında kullanılan eş sesli olabileceği düşünölen diğerk fiille şu beyitlerde rastlanmıştır:

günah işlemek: *yaz-* fiili metinde iki yerde “günah işlemek” anlamıyla görölmektedir. Dini bir terim olarak karşımıza çıkan ifadenin metinde Karahanlı Türkçesi ile yazıldığı düşünölen iki Kur’an Tercümesinde (Ata 2004: 769; Ünlü 2004: 750) geçtiği gibi *yazuk kıl-* şeklinde dört yerde geçtiği görölmektedir. (bkz. K.B. 3435, 3769, 5983, 6306). Metnin dizininde bu fiil “şaşırmak, yanılmak” anlamlarıyla karşılanmıştır (Arat 2005: 1275).

apa **yazdı** erse bayat kınadı

bu dünyağ tünek kıldı erklig idi (K. B. 3520)

Adem günah işleyince, Tanrı onu cezalandırdı; kadir Tanrı bu dünyayı ona zindan yaptı.

saña **yazdı** sindin küredi özüm

bu kün sığınu keldim saña yalvara (K.B. 6639)

Sana karşı günaha girdim, senden kaçtım; bugün yalvararak, tekrar sana sığınıyorum.

kusur işlemek: *yaz-* fiilinin “kusur işlemek” anlamında geçtiği bir örnek bulunmaktadır. “Günah işlemek” dini bir fiil iken “kusur işlemek” bir insanın bir başka insana karşı işlediği bir

fiil olarak görülmektedir. Bu fiil de metnin dizininde “şaşırmak, yanılmak” şeklinde anlamlandırılmıştır (Arat 2005: 1275).

saña **yazsa** men sen keçürmege sen
keçürgey idim miñ yazuķ kılisa men (K. B. 3769)

Sana karşı bir kusur işlersem, sen beni affetmeyeceksin; rabbim beni, bin günah işlesem dahi, affeder.

suç işlemek: yaz- fiili aşağıdaki beyitlerde “suç işlemek” anlamındadır. Zafer Önler tarafından metinde geçen *elke yaz-* ifadeleri birer deyim olarak kabul edilmiş ve “halka karşı suç işlemek” şeklinde anlamlandırılmıştır (Önler 1999: 140). Ancak yaz- fiilinin aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere müstakil olarak “suç işlemek” anlamı da bulunmaktadır:

kara ilke yazsa kuritur başın
tili sözde **yazsa** uşatur tişin (K. B. 2515)

Avam memlekete karşı suç işlerse, başı gider; konuşurken dili suç işlerse, dişi kırılır.

yaz- fiili sadece *ilke yaz-* “memlekete karşı suç işlemek” şeklinde geçmemiş, 2515. beyitin ikinci mısrasında da görüldüğü gibi “konuşurken dili suç işlerse” anlamında kullanılmıştır.

Burada “suç işlemek” anlamıyla tespit ettiğimiz yaz- fiili metnin dizinde “şaşırmak, yanılmak” madde başının altında sıralanmıştır (Arat 2005: 1275).

başıñ kolsa begler sözün sözleme
yana ilke **yazma** başıñnı yime (K. B. 2514)

Başını korumak istersen, beylerin söylemesi icap eden sözleri sen söyleme ve memlekete karşı suç işleyerek, kendi başını yeme.

telim körmüşim bar tegimsiz kişi
turup ilke **yazdı** kesildi başı (K. B. 2516)

Çok görmüşümdür, liyakatsiz kimseler günün birinde memlekete karşı suç işlemişler ve başları kesilmiştir.

şaşırmak: yaz- fiilinin metinde karşımıza çıkan bir diğer anlamı “şaşırmak”tır. Metnin dizininde de “şaşırmak, yanılmak” anlamları verilmiştir (Arat 2005: 1275).

sözüg sözledeçi azar hem **yazar**
ukuşluğ eşitse oñarur tüzer (K. B. 205)

Sözü söyleyen yanılabilir ve şaşırır; anlayışlı isterse, bunu düzeltir ve tashih eder.

bilişmez kişiler karağı sanı
karağı yorık **yazsa** sökme anı (K. B. 493)

Tanıdığı olmayan insan kör gibidir; kör yolunu şaşırırsa, onu ayıplama.

yaz-/yazıl- Fiilleri ile Oluşmuş Deyimler: *yaz-* ve *yazıl-* fiillerinin bir isim ile birlikte kullanılarak kalıplaştığı yani deyimleştiği bazı örnekler de metinde mevcuttur. Bu deyimleri şöyle sıralamak mümkündür: *bilig yazma-*, *elig yaz-*, *kaş / köz yaz-*, *til yaz-*, *tügün yaz-/yazıl-* (Önler 1999: 119-186). Metnin dizininde bu yapılar ayrı bir madde başı olarak ele alınmadığı için bu beyitlerde geçen *yaz-/yazıl-* fiilleri yine “çözmek, çözülmek veya şaşırma, yanılmak” anlamlarıyla karşılanmışlardır (Arat 2005: 1274-1275).

***bilig yazma-*:** *bilig yazma-* fiili metinde sadece bir yerde “yanılmamak” anlamında deyimleşmiş halde kullanılmıştır (Önler 1999: 128).

ilig aydı uktum köni sözlediñ

kereki bu erdi *bilig yazmadıñ* (K. B. 2175)

"*Hükümdar dedi ki, anladım, doğru söyledin; gereken de buydu, yanılmadın.*"

***elig yaz-*:** *elig yaz-* fiili metinde bir yerde “eli açık olmak” anlamında deyimleşmiştir (Önler 1999: 137).

üçünçi *elig yazsa* bolsa ağı

tegürse budunka bağırsaklığı (K.B. 5904)

Üçüncüsü eli açık ve cömert olmak, halka karşı şefkat göstermek.

***kaş/köz yaz-/yazıl-*:** *kaş/köz yaz-/yazıl-* deyimini “sevinmek, yüzü gülmek” anlamında kullanılmıştır. Ancak *yazıl-* fiilinin yukarıda da belirtildiği üzere müstakil olarak da “gülmek” anlamını karşıladığı örnekler metinde tespit edilmiştir. Deyim halinde karşımıza çıkan örnekler ise şunlardır (Önler 1999: 145).

şeker teg süçiyü barır ol kişi

sevinçlig bolur anda *yazlur kaşı* (K.B. 813)

O insan benden şeker gibi tatlı tatlı ayrılır; sevinir ve yüzü güler.

begi yarlığı bolsa edgü söze

kulı köñli yükser *yazar kaş köze* (K.B. 1809)

Bey onun hakkında iyi sözler sarf ederse, kulun gönü açılır ve yüzü güler.

ikigü sözi tındı bir söz öze

sevinçin turup çıktı *kaşın yaza* (K. B. 5010)

Bu söz üzerinde ikisi de mutabık kaldılar; Öğdülmiş, yüzü gülerek, sevinç içinde oradan ayrıldı.

tegürdi iligke uşulmuş sözün

sevindi ilig **yazdı** *kaşın közin* (K. B. 5015)

Konuşulan sözleri hükümdara arz etti; hükümdarın sevinç içinde yüzü güldü

ilel tip turup çıktı ögdülmişe

eviñe kelip tüşti **yazdı** *kaşa* (K. B. 5668)

Ögdülmiş "baş üstüne!" diyerek, kalkıp çıktı ve sevinç içinde evine döndü.

sakinç kıldı kaç kün bu ögdülmişe

keçürdi bu kadğu **yazıldı** *kaşa* (K.B. 6340)

Ögdülmiş birkaç gün yas tuttu; matem günleri geçince, nihayet bir az kendine geldi.

til yaz-: *til yaz-* fiilinin metinde “dili çözülmek, ağzını açmak, konuşmak” anlamıyla görüldüğü beyit metnin dizininde “çözmek” anlamında verilmiştir. Metinde *yaz-* fiilinin bu anlamına sadece bir örnekte tesadüf edilmiştir (Arat 2005: 217).

bu yağlıg körüp bu özüm eymenip

ötüg ötnümez men **tilimni yazıp** (K. B. 791)

Bu hâli görünce, korkudan, ağzımı açıp, bir söz söyleyemedim.

tügün yaz-/yazıl-: *tügün yaz-/yazıl-* filleri metinde “düğüm çözmek/çözülmek” deyim anlamıyla anlamında on bir yerde geçmektedir (Önler 1999: 177).

bilig birdi yalguk bedüdi bu kün

ukuş birdi ötrü **yazıldı** *tügün* (K. B. 150)

Ona bilgi verdi ve insan bugün yükseldi; ona anlayış verdi ve böylece düğümler çözüldü.

öküş sözleme söz birer sözle az

tümen söz *tügünün* bu bir sözde **yaz** (K. B. 172)

Sözü çok söyleme, sırasında ve az söyle; binlerce söz düğümünü bu bir sözde çöz.

içi yakşı aymış azıglıg kür er

azıglıg eren berk *tügünler* **yazar** (K. B. 283)

Cesur ve yiğit er çok yerinde söylemiş; cesur insan sıkı düğümler çözer.

neçe bulğanuk işke tegse süzer

neçe ters *tügün* erse baksa **yazar** (K.B. 1856)

El sürdüğü iş ne kadar bulanık olursa olsun, süzülmüş, sâf bir hâle gelir; ne kadar ters düğüm varsa, bir bakışla onu çözer.

bilig birle **yazlur** *kamuğ* ters *tügün*

bilig bil ukuş uq tirilgil *ögün* (K. B. 3168)

Bütün kör düğümler bilgi ile çözülür; bilgi bil, anlayışlı ol, akıl ile yaşa.

sini me tiler emdi ilig bu kün

elig bir kılıp **yazsa** beglik *tügün* (K. B. 3469)

Elele verip, beylik düğümünü çözmek için, hükümdar bugün seni de istiyor.

men emdi ayayın eşitgil ögün

sen öğren **yazılsu** saña bu *tügün* (K. B. 4029)

Şimdi ben anlatayım, düşünerek dinle; öğren ve senin için bu düğüm çözülsün;

idi yakşı aydıñ bu sözler bu kün

yazıldı maña bu tügülmüş *tügün* (K.B. 5817)

Bu sözleri bugün çok iyi söyledin; bu düğüm benim için çözülmüş oldu.

bayattın maña çın ‘ata sen bu kün

seniñdin **yazıldı** kamuğ berk *tügün* (K.B. 5888)

Sen bugün bana Tanrının gerçek bir ihsanısın; bütün çetin düğümler senin sayende çözülmüştür.

yaz- fiilini eş sesli iki ayrı fiil olarak değerlendirdiğimizde birinci grupta karşımıza çıkan “(çiçek) açmak /açılmak, açmak, (zülûf, saç, kaş) çözmek, gülmek ve yayılmak” anlamlarının tarandığı tarihi Türk lehçeleri ve ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Kutadgu Bilig ile aynı devirde yazılmış olan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te *yaz-* fiili “çözmek” anlamlarındadır. *yazıl-* fiiline “açılmak, yayılmak; yalabımak, güzelleşmek; çözülmek” anlamları verilmiştir (Atalay 1999: 765-766). Ayrıca *tügün* ismiyle deyimleşmiş olarak *tügün yazıl-* fiili de “düğüm çözülmek” anlamında eserde yer almaktadır (Kaçalın; Ölmez 2019: 578-579).

Atebetü'l-Hakayık'da *yaz-* fiili “açmak” anlamında bir yerde kullanılmıştır (Arat 2006: LXXII).

yaz- fiili *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi*'nde (*Rylands Nüshası*) “döşemek, yaymak” (Ata 2004: 768) anlamındadır. *TİEM* 73 numarada kayıtlı olan *Kur'an Tercümesi*'nde “yaymak, çözmek” (Ünlü 2004: 749) anlamlarındadır. Ayrıca *yazıl-* fiiline de “açılmak, yayılmak, yalabımak, güzelleşmek, çözülmek” anlamlarında tesadüf edilmiştir (Ünlü 2004: 749).

Kıtasü'l-Enbiya'da ve *Hüsrev ü Şirin*'de *yaz-* fiilinin “yaymak, sermek” anlamı bulunmaktadır. *Hüsrev ü Şirin*'de fiilin ayrıca “çözmek, açmak” anlamı da bulunmaktadır. *Yazıl-* fiilinin ise *Kıtasü'l-Enbiya*'da “yazılmak”, *Hüsrev ü Şirin*'de “yayılmak, açılmak, serilmek” anlamlarıyla geçtiği görülür (Ünlü 2012: 674).

Kıpçak Türkçesi eserlerinden *Codex Cumanicus*’ta yaz- fiilinin anlamı “karışık bir şeyi çözüp ayırmak”, *El-İdrâk Haşiyesi*’nde “göz önüne açıp yaymak”tır. yazıl- fiilinin anlamı *Codex Cumanicus*’ta “açılmak, çözülmek”, *Gülistan Tercümesi*’nde “yayılmak, serilmek” şeklindedir (Toparlı;Vural;Karaatlı 2007: 316).

Çağatay Türkçesi eserlerinden *Şeyh Süleyman Lüğati*, *Bedayi’u’l-Vasat*, *Babür Divânı*, *Gülistan Tercümesi*, *Nevâdirü’n-Nihâye*, *Hüseyin Baykara Divânı*, *Lütfî Divânı*, *Târih-i Enbiyâ ve Hukemâ*, *Münşe’ât*, *Yusuf Emirî Divânı*, *Şecere-i Terâkime*, *Fevâйдü’l-Kiber*, *Şiban Han Divânı*, *Mahbûbû’l-Kulûb* ile *Leylî vü Mecnûn*’da kelimenin anlamları “yaymak; açmak”tır. yazıl- fiilinin anlamı *Bedayi’u’l-Vasat*, *Nevâdirü’n-Nihâye*, *Hüseyin Baykara Divânı*, *Lütfî Divânı*, *Yusuf Emirî Divânı*, *Fevâйдü’l-Kiber*, *Şiban Han Divânı*, *Mahbûbû’l-Kulûb*, *Gül ü Nevruz* ile *Leylî vü Mecnûn*’da “yayılmak” şeklindedir (Ünlü 2013: 1244).

Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü’nde yaz- fiili “yaymak, sermek, açmak, dağıtmak” şeklinde anlamlandırılmıştır. Bu maddede *Süheyl ü Nevbahâr*’dan *Anun şaylıgına içelüm / Humâr yazalum*, *gönlümüz açalum* örneği verilmiştir. Sözlük’te yazıl- fiili de “yayılmak, serilmek, dağıtmak” şeklinde anlamlandırılmıştır (Kanar 2011: 755-758).

Kutadgu Bilig’de “açmak” anlamları tespit edilen yaz- fiili *Atebetü’l-Hakayık* (Arat 2006: LXXII), *Hüsrev ü Şirin*’de (Ünlü 2012: 674) ve *Şeyh Süleyman Lüğati*, *Bedayi’u’l-Vasat*, *Babür Divânı*, *Gülistan Tercümesi*, *Nevâdirü’n-Nihâye*, *Hüseyin Baykara Divânı*, *Lütfî Divânı*, *Târih-i Enbiyâ ve Hukemâ*, *Münşe’ât*, *Yusuf Emirî Divânı*, *Şecere-i Terâkime*, *Fevâйдü’l-Kiber*, *Şiban Han Divânı*, *Mahbûbû’l-Kulûb* ile *Leylî vü Mecnûn*’da (Ünlü 2013: 1244) görülmüştür.

Kutadgu Bilig’de “çözmek” anlamı tespit edilen yaz- fiili *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te (Atalay 1999: 765), *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi*’nde (Ünlü 2004: 749), *Hüsrev ü Şirin*’de (Ünlü 2012: 674) ve *Codex Cumanicus*’ta (Toparlı; Vural; Karaatlı 2007: 316) görülmektedir.

Kutadgu Bilig’de “yayılmak” anlamı tespit edilen yazıl- fiiline *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi*’nde (Ünlü 2004: 749), *Hüsrev ü Şirin*’de (Ünlü 2012: 674) *Gülistan Tercümesi*’nde (Toparlı; Vural; Karaatlı 2007: 316) ve *Bedayi’u’l-Vasat*, *Nevâdirü’n-Nihâye*, *Hüseyin Baykara Divânı*, *Lütfî Divânı*, *Yusuf Emirî Divânı*, *Fevâйдü’l-Kiber*, *Şiban Han Divânı*, *Mahbûbû’l-Kulûb*, *Gül ü Nevruz* ile *Leylî vü Mecnûn*’da (Ünlü 2013: 1244) tesadüf edilmiştir.

Kutadgu Bilig’de “açılmak” anlamı tespit edilen yazıl- fiiline *Türkçe İlk Kur’an Tercümesi*’nde (Rylands Nüshası) (Ata 2004: 768), *Hüsrev ü Şirin*’de (Ünlü 2012: 674) ve *Codex Cumanicus*’ta (Toparlı; Vural; Karaatlı 2007: 316) tesadüf edilmiştir.

Kutadgu Bilig’de deyim anlamıyla tespit edilen *tügün yazıl-* fiili de *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te (Kaçalın; Ölmez 2019: 578-579) görülmektedir.

Kutadgu Bilig'de beş ayrı anlamı tespit edilen *yaz-* fiilinin tarihî Türk lehçelerinde “gülmek” anlamı dışında kalan dört anlamına ve bir de deyim anlamına rastlanmıştır.

yaz- fiilini eş sesli iki ayrı fiil olarak değerlendirdiğimizde ikinci grupta karşımıza çıkan “günah işlemek, kusur işlemek, suç işlemek ve şaşırmaq” anlamlarının tarandığı tarihi Türk lehçeleri ve ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Orhun Abidelerinde “itaatsizlik etmek” anlamında Bilge Kağan yazıtının doğu yüzünün 16. ve 17. satırlarında sadece *yazın-* fiiline rastlanmaktadır (Ergin 2000: 38-40). Abidelerde bu şekilde dönüşlülük eki almış *yazın-* fiili dışında müstakil bir *yaz-* fiili bulunmamaktadır. Abidelerde ayrıca *yazukla-* “hata yapmak” anlamında bir fiil de bulunmaktadır (Ercilasun 2016: 729).

yaz- fiilinin Uygur Hanlığı döneminden kalan *Moyun Çor (Şine Usu) Yazıtının* batı yüzünün 5. satırında olumsuz şekliyle “hata işlememek” anlamında geçmektedir (Ölmez 2012: 273). *Türkische Turfan Texte 5. 10, 109*'da “hata etmek, günah işlemek, yanılmak, karşı gelmek” anlamları ile kullanılmıştır. (Caferoğlu 1968: 292).

Kutadgu Bilig ile aynı devirde yazılmış olan *Divânu Lugâti't-Türk*'te *yaz-* fiiline “şaşmak, yanılmak” anlamları verilmiştir (Atalay 1999: 765).

Atebetü'l-Hakayık'da *yaz-* fiili “kusur etmek, hata etmek” anlamlarında bir yerde kullanılmıştır. (Arat 2006: LXXII).

yaz- fiili *TİEM 73* numarada kayıtlı olan *Kur'an Tercümesi*'nde “yanlış yapmak, karşı gelmek, inkar etmek, şaşmak, yanılmak” (Ünlü 2004: 749) anlamlarında kullanılmıştır.

Harezmi-Altınordu Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyâ, Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi* ve *İbnü Mihenna Lügati*'nde *yaz-* fiilinin anlamı “günah işlemek, karşı gelmek, suç işlemek, doğru yoldan çıkmak, yanılmak” şeklindedir (Ünlü 2012: 674).

Kıpçak Türkçesi eserlerinden *Kitâbu Bulgatü'l-Müşâk, Gülistan Tercümesi* ve *El-İdrâk Haşiyesi*'nde *yaz-* fiilinin anlamı “yanılmak, hata etmek”; *Münyetü'l-Guzât*'ta “şaşırmaq”; *Codex Cumanicus* ve *El-Kavanînü'l-Küllîye*'de “hedefe isabet ettirememek”tir (Toparlı; Vural; Karaatlı 2007: 316).

Çağatay Türkçesi eserlerinden *Lütfi Divânı*'nda kelimenin anlamı “yanlış yapmak, yapmağa ve olmağa çalışmak”; *Şeyh Süleyman Lügati, Bedayi'u'l-Vasat, Babür Divânı, Gülistan Tercümesi, Nevâdirü'n-Nihâye, Hüseyin Baykara Divânı, Lütfi Divânı, Târih-i Enbiyâ ve Hukemâ, Münşe'ât, Yusuf Emiri Divânı, Şecere-i Terâkime, Fevâidü'l-Kiber, Şiban Han Divânı, Mahbûbü'l-Kulûb* ile *Leyli vü Mecnûn*'da “yanılmak” anlamındadır (Ünlü 2013: 1244).

Eski Anadolu Türkçesinin oluşumundan önce karşımıza çıkan Karışık Dilli Eserler Devresine ait *Behçetü’l-Hadâyik*’ta yaz- fiilinin ikinci anlamı “yanılmak”tır ve bu anlamda sadece iki yerde geçmektedir (Somuncu 2018: 1248- 1249).

Kutadgu Bilig’de “kusur işlemek, yanılmak” anlamları tespit edilen yaz- fiili *Moyun Çor* (*Şine Usu*) Yazıtı (Ölmez 2012: 273), *Türkische Turfan Texte* 5. (Caferoğlu 1999: 190), *Dîvânu Lugâti’t-Türk* (Kaçalın;Ölmez 2019: 578-579), *Atebetü’l-Hakayık* (Arat 2006: LXXII), *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi* (Ünlü 2004: 749) ile *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi* ile yazılmış eserlerden yukarıda ismi zikredilenlerde ve *Behçetü’l-Hadâyik*’ta (Somuncu 2018: 1248- 1249) tespit edilmiştir.

Kutadgu Bilig’de “suç işlemek” anlamları tespit edilen yaz- fiiline *Orhun Abideler*’inde “itaatsizlik etmek” anlamında Bilge Kağan Yazıtının doğu yüzünün 16. ve 17. satırlarında yazın- şeklinde tesadüf edilmiştir (Ergin 2000: 38-40). *Uigurica II*, 76, 5’te “itaatsizlik etmek” anlamında bir yazın- fiili bulunmaktadır (Caferoğlu 1968: 292). *Kıyasü’l-Enbiya*’da yaz- fiilinin üçüncü anlamı “suç işlemek”tir (Ata 1997: 720).

Kutadgu Bilig’de “şaşırmak/yoldan çıkmak” anlamları tespit edilen yaz- fiiline *Kıyasü’l-Enbiyâ, Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi* ve *İbnü Mihenna Lügati*’nde (Ünlü 2012: 674) ve *Münyetü’l-Guzât*’ta (Toparlı; Vural; Karaatlı 2007: 316) rastlanılmıştır.

Kutadgu Bilig’de dört ayrı anlamı tespit edilen yaz- fiilinin tarihî Türk lehçelerinde “günah işlemek” anlamı dışında kalan dört anlamı tespit edilmiştir.

Ayrıca *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’ten itibaren takibini yapabildiğimiz ve Oğuzca olduğu kaydedilmiş “(yazı) yazmak” anlamında üçüncü bir yaz- fiili bulunmaktadır (Atalay 1999: 765). Bu anlamda fiil Hakaniye lehçesinin hâkim olduğu *Kutadgu Bilig*’de bulunmamaktadır.

Sir Gerard Clauson tarafından hazırlanan *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* isimli etimoloji sözlüğünde Clauson’un yaz- fiili için tespit ettiği üçüncü anlam “(yazı) yazmak”tır. Bu kelimenin Oğuzca kökenli olduğundan söz eden Clauson, kelimenin çok eski bir kelime olduğunu ve Moğolcada “çizmek, resmetmek” anlamındaki *ciru-*, Erken Dönem Türkçede ve (Proto Bulgarca vasıtasıyla) Macarcada *ir-* şeklinde görüldüğünü belirtir (Clauson 1972: 1028).

Harezmi-Altınordu Türkçesi eserlerinden *Kıyasü’l-Enbiya*’da ve *Hüsrev ü Şirin*’de yaz- fiilinin “(yazı) yazmak” anlamı bulunmaktadır.

Kıpçak Türkçesi eserlerinden *Kitâbu Bulgatü’l-Müşâk, Baytarü’l-Vâzih, Codex Cumanicus, Dürriyetü’l Mudiyye, Gülistan Tercümesi, İbnü Mühenna Lügati, Kitâb Fî İlmi’n-Nüşşâb, Kitâb Fî’l-Fıkh, Kitâbü’l-İdrâk Li-Lisâni’l-Etrâk, El-Kavanînu’l-Küllîyye Li-Zabti’l-Lügati’t-Türkiyye, Münyetü’l-Guzât, Kitâb Fî Rıyâzâtî’l-Hayl, Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî*

ve *Acemî ve Mugalî ve Tuhfetü'z-Zekiyye*'de *yaz-* fiilinin anlamı “(yazı) yazmak”tır (Toparlı; Vural; Karaatlı 2007: 316). Bu durum “(yazı) yazmak” anlamının *biti-* fiili karşısında oldukça yaygınlık kazandığını göstermektedir. *biti-* fiili sadece *Codex Cumanicus* ve *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*'ta görülmekteyken (Toparlı; Vural; Karaatlı, 2007: 33), *yaz-* fiili *Codex Cumanicus* ve *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk* da dahil olmak üzere dönemin tüm eserlerinde yaygın olarak kullanılmıştır (Toparlı; Vural; Karaatlı 2007: 316).

Çağatay Türkçesi eserlerinden *Şeyh Süleyman Lügati*, *Bedayi'u'l-Vasat*, *Babür Divânı*, *Gülistan Tercümesi*, *Nevâdirü'n-Nihâye*, *Hüseyin Baykara Divânı*, *Lütf Divânı*, *Târih-i Enbiyâ ve Hukemâ*, *Münşe'ât*, *Yusuf Emirî Divânı*, *Şecere-i Terâkime*, *Fevâйдü'l-Kiber*, *Şiban Han Divânı*, *Mahbûbü'l-Kulûb* ile *Leylî vü Mecnûn*'da kelimenin anlamları “yaymak; açmak”tır. *yazıl-* fiilinin anlamı *Bedayi'u'l-Vasat*, *Nevâdirü'n-Nihâye*, *Hüseyin Baykara Divânı*, *Lütf Divânı*, *Yusuf Emirî Divânı*, *Fevâйдü'l-Kiber*, *Şiban Han Divânı*, *Mahbûbü'l-Kulûb*, *Gül ü Nevruz* ile *Leylî vü Mecnûn*'da “(yazı) yazmak” şeklindedir (Ünlü 2013: 1244).

Eski Anadolu Türkçesinin oluşumundan önce karşımıza çıkan Karışık Dilli Eserler Devresine ait *Behçetü'l-Hadâyık*'ta *yaz-* fiilinin ilk anlamı “yazmak, nakşetmek”tir. Bununla beraber *Behçetü'l-Hadâyık*'da *biti-* fiili de iki yerde geçer (Somuncu 2018: 1248- 1249). Ancak *yaz-* fiili elli yerde geçerek kelimenin bu anlamıyla yerleştiğini gösterir durumdadır. Eserde *yazıl-* fiilinin ilk anlamı “takdir olunmak”, ikinci anlamı “yazılmak” olarak kaydedilmiştir (Somuncu 2018: 1250). Dönemin diğer eserlerinden *Kıssa-i Yusuf*'ta (Cin 2004: 1045-1046) yirmi üç, *Kitab-ı Güzide*'de (Erdem 1992: 453-454) beş, *Ferâiz Kitabı*'nda (Tekin 1973-1974: 59-157) yirmi iki yerde *yaz-* fiili “yazmak” anlamıyla geçmiştir. *Karışık Dilli Kur'an Tercümesi*'nde (Uygun 2017: 718-719) de *yaz-* ve *yazıl-* fiilleri bugünkü anlamıyla kullanılmıştır.

Clauson'un Oğuzca olduğunu söylediği *yaz-* fiilinin anlamı *İskendername*'de “çizmek” *Süheyl ü Nevbahar*'da “süslemek, bezemek, nakşetmek, işlemek, resmetmek”tir. *Süheyl ü Nevbahar*'da *yazıl-* fiili de “resmedilmek, nakşedilmek” anlamlarındadır (Kanar 2011: 755-758).

yaz- fiilinin *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten itibaren takibini yapabildiğimiz “(yazı) yazmak” anlamına *Harezmi-Altınordu*, *Kıpçak ve Çağatay Türkçesi*, *karışık dilli eserler* ve *Eski Anadolu Türkçesi* devresinden kalan ve yukarıda adı zikredilen eserlerde bu anlamda rastlanmaktadır.

yaz-/yazıl- fiillerinin çağdaş Türk lehçelerinde karşılaşılan anlamları şu şekildedir:

Altay Lehçelerinde:

Tuva Türkçesi: *çazıl-* > *çaslır-* > *çastır-* “çözülme, açılmak” (Karaşlar 2015: 32-33).

Teleüt Türkçesi: *d'as-* “sökmek, çözmek (örgü, ip)” (Ryumina-Sırkaşeva- Kucigaşeva. 2000: 24).

Sibirya Lehçelerinde:

Altay Türkçesi: cas- 1. tedavi etmek. 2. parmaklarını gevşetmek. 3. yanılmak, şaşkırmak (Gürsoy-Naskali; Duranlı 1999: 55).

Şor Türkçesi: cas- açmak, düğümü çözmek, iyileştirmek (Kaya 2018: 121).

Altay Türkçesi: cazıl- 1. (saçlar için) dağılmak, çözülmek. 2. iyileşmek, sağlığı düzelmek (Gürsoy-Naskali; Duranlı 1999: 57).

Çağatay Grubu Lehçelerde:

Özbek Türkçesi: ёзмақ: I. yazmak, kaydolmak. II. yaymak. III. 1. адашмақ (adaşmak) “şaşırmak, şaşmak, yanılmak” 2. йўлдан ёзмақ (yoldan yazmak) “yoldan çıkmak” (Ma'rufov 1981: 254).

Yeni Uygur Türkçesi: yezil- “çözülmek, açılmak” (Necip 1995: 468).

Oğuz Grubu Lehçelerde:

Türkiye Türkçesi: yaz- I. 1. söz ve düşüncüyü özel işaret veya harflerle anlatmak. 2. yazı ile anlatmak, yazıya dökmek. 3. yazar olarak görev yapmak. 4. yazı ile bildirmek, haber vermek. 5. bir bilim veya edebiyat eseri oluşturmak. 6. sayaç vb. sayılarla niceliği belirtmek. 6. kaydetmek. 7. bir göreve almak. 8. mecaz. insanın geleceğini belirlemek. 9. halk ağzında. gelinin yüzünü süslemek. III. 1. halk ağzında yaymak, sermek. 2. halk ağzında açmak (<https://sozluk.gov.tr/>).

Türkiye Türkçesi: yazıl- 1. yazma işi yapılmak. 2. kendini bir yere yazdırmak, kaydolmak. 3. birine tutulmak, sevmek (<https://sozluk.gov.tr/>).

Azerbaycan Türkçesi: yaz- yazmak (Akdoğan 1999: 800).

Türkmen Türkçesi: yaz- (ya:z-): 1. çözülmek, açılmak. 2. yerinden çıkmak, kırılmak. 3. başka yana çevrilmek (Tekin; Ölmez; Ceylan; Ölmez 1995: 685). Ayrıca *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*’nde kelimenin “yaymak” anlamı da tespit edilmiştir (Ercilasun; Mehmedoğlu Aliyev; Şayhulov; Zadualı Kajıbek; Konkobay Uulu; Yusuf; Göklenov; Maħpir; Çeçenov 1991: 979).

Kıpçak Grubu Lehçelerde:

Tatar Türkçesi: яз- (yaz-) 1. yanılmak, sapmak, uzaklaşmak; 2. ayırmak (Ganiyev; Ahmet’yanov 1997: 440).

Tatar Türkçesi: языл- (yazıl-) serilmek, yayılmak (Ganiyev; Ahmet’yanov 1997: 441).

Kırgız Türkçesi: caz-: II. 1. yazmak; 2. tasarlamak, 3. yaymak, açmak; genişletmek. III. yanılmak, hedefe değdirememek; yolu şaşkırmak (Yudahin 1998: 193-194).

Kırgız Türkçesi: cazıl- 1. yazılmak; 2. abone olmak; gazetaga cazıl- gazeteye abone olmak; 3. yayılmak; cazılğan talaa: geniş step; 4. ayrılmak, çözülmek; çinğırğan ünü basılбайт; çinğırığı cazılбайт folk.: acı sesi dinmiyor, ciyak ciyak bağıışı kesilmiyor (Yudahin 1998: 195).

Kutadgu Bilig'de “açmak, açılmak” anlamları tespit edilen *yaz-* fiilinin Şor Türkçesinde (Kaya 2018: 121), *cas-*, Türkiye Türkçesinde (<https://sozluk.gov.tr/>) *yaz-*, Türkmen Türkçesinde (Ercilasun; Mehmedoğlu Aliyev; Şayhulov; Zadualı Kajıbek; Konkobay Uulu; Yusuf; Göklenov; Mahpir; Çeçenov 1991: 979) *yaz-* (*ya:z-*), Kırgız Türkçesinde (Yudahin 1998: 195). *caz-* Yeni Uygur Türkçesinde (Necip 1995: 468) *yezil-* şeklinde aynı anlamda yaşadığı tespit edilmiştir.

Kutadgu Bilig'de “(saç, zülüf) çözmek” anlamları tespit edilen *yaz-* fiilinin Teleüt Türkçesinde (Ryumina-Sırkaşeva- Kuciğaşeva 2000: 24) *d'as-*, Şor Türkçesinde (Kaya 2018: 121) *cas-* şeklinde aynı anlamda yaşadığı tespit edilmiştir.

Kutadgu Bilig'de *tügün yaz-* şeklinde “dügüm çözmek” anlamında deyimleşmiş olarak tespit edilen anlam, Şor Türkçesinde (Kaya 2018: 121) *cas-* şeklinde “açmak, düğümü çözmek, iyileştirmek” anlamlarıyla görülmüştür.

Kutadgu Bilig'de “yayılmak” anlamında da kullanılan *yazıl-* fiilinin Tatar Türkçesinde (Ganiyev; Ahmet'yanov 1997: 440) *yazıl-* şeklinde yaşadığı görülmektedir.

Kutadgu Bilig'de *yaz-/yazıl-* fiillerinin birinci grupta ele aldığımız beş, deyimleşmiş olarak kullanılan altı anlamı görülmüş, bu anlamlardan dört tanesinin çağdaş Türk lehçelerinde yaşadığı tespit edilmiştir.

Kutadgu Bilig'de “şaşırmak, yanılmak” anlamları tespit edilen *yaz-* fiilinin Özbek (Ma'rufov, 1981, s. 254), Altay (Gürsoy-Naskali; Duranlı 1999: 55) ve Tatar Türkçelerinde (Ganiyev; Ahmet'yanov 1997: 440) *yaz-* Kırgız Türkçesinde (Yudahin 1998: 195) *caz-* şeklinde bu anlamda yaşadığı tespit edilmiştir.

Kutadgu Bilig'de *yaz-/yazıl-* fiillerinin ikinci grupta ele aldığımız dört anlamından bir tanesinin çağdaş Türk lehçelerinde yaşadığı tespit edilmiştir.

Ayrıca “(yazı) yazmak” anlamında *Divânu Lüğati't-Türk*'te geçen ve Oğuzca olduğu kaydedilen *yaz-* fiili Oğuz Grubu lehçelerde, Özbek ve Kırgız lehçelerinde bu anlamda tespit edilmiştir.

Sonuç

yaz- fiilinin *Kutadgu Bilig*'de eş sesli olduğu düşünülen iki ayrı şekli bulunduğu görülmüştür. *yaz-* ve *yazıl-* fiillerinin Türk dilinde tarih içinde tesadüf edilen anlamları ortaya konulmuş, bugünkü Türk lehçelerindeki kullanım şekilleri belirtilmiştir. Elde edilen veriler ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. *yaz-* fiilinin “açmak, açılmak” anlamları tarihî lehçelerden Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Çağatay lehçelerinde; çağdaş lehçelerden Çağatay, Kıpçak, Oğuz ve Sibirya lehçelerinde bu anlamda tespit edilmiştir.

3. *yaz-* fiilinin “çözmek” anlamı tarihî lehçelerden Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Kıpçak lehçelerinde; çağdaş lehçelerden Altay ve Sibirya lehçelerinde görülmektedir. Kelimenin tesiri alanı geniş olan yazı dilleri kapsamında bu anlamı ile kullanımının azaldığı görülmektedir.

4. *Kutadgu Bilig’de tügün yaz-* şeklinde “düğüm çözmek” anlamında deyimleşmiş olarak tespit edilen anlam, *Divânu Lügati’t-Türk’te tügün yazıl-*; Şor Türkçesinde *cas-* şeklinde görülmüştür (Kaya 2018: 121).

5. “Kusur işlemek, yanılmak” anlamlarında *yaz-* fiili Eski Türkçe, Karahanlı, Harezmi-Altınordu, Kıpçak ve Çağatay lehçelerinde; çağdaş lehçelerden Sibirya, Çağatay ve Kıpçak Grubu lehçelerde tespit edilmiştir. Ancak doğrudan fiil kökü olan bulunmamakla birlikte *yazuk*, *yazuklu*, *yazuksuz* gibi türevleri ile Batı grubu lehçelerinde günümüze kadar kullanılagelmiştir.

6. *Kutadgu Bilig’de* “açılmak; gülmek ve yayılmak” şeklinde üç ayrı anlamı tespit edilen *yazıl-* fiilinin bu üç anlamına da sadece Karahanlı Türkçesi metinlerinde rastlanmıştır. “Yayılmak” anlamı ise tarihî lehçelerden Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Kıpçak lehçelerinde; çağdaş lehçelerden Kıpçak grubu lehçelerde tespit edilmiştir. *Yazıl-* fiilinin *yağıl-> yazıl-* şeklini almış olması fonetik seyir bakımından mümkün görünmekle beraber, Karahanlı dönemine ait metinlerden itibaren ikili şekilde yani *yağıl-* ve *yazıl-* fiillerinin aynı anda görülüyor olması “yayılmak” anlamında müstakil bir *yazıl-* fiilinin bulunduğunu düşündürmektedir.

6. *Divânu Lügati’t-Türk’te yaz-* fiilinin Oğuzca olarak kaydedilen “(yazı) yazmak” anlamı Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi ile karışık dilli eserler ve Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış eserlerde görülmüştür. Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde de bu anlama yine ilk anlam olarak rastlanmıştır. *yaz-* fiili Harezmi Türkçesi metinlerinden itibaren “(yazı) yazmak” anlamında *biti-* fiilinden çok daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Kıpçak Türkçesi metinlerinde *yaz-* fiilinin “(yazı) yazmak” anlamının tamamen yerleştiğini söylemek mümkündür. Bu anlamın yerleşmesinde Oğuzcanın tesiri olduğu muhakkaktır. Bu anlamdaki *yaz-* fiili Türkçede öteden beri kısa ünlüyle yazılmıştır (Tekin 1991: 9-14). Karahanlı ve Uygur Türkçesi metinlerinde karşılaştığımız “(çiçek) açmak /açılmak, açmak, (zülûf, saç, kaş) çözmek; günah işlemek, kusur işlemek, suç işlemek ve şaşımak” anlamları bu lehçelerde artık ikinci, üçüncü anlam olarak görülmeye başlamıştır. Bu anlamdaki fiillerle eş sesli özelliğe sahip üçüncü bir *yaz-* fiili böylece ortaya çıkmıştır. Bu fiilin ortaya çıkışında Hatice Şirin’in de belirttiği gibi *yar-* fiilinin son sesindeki *r ~ z* nöbetleşmesinin tesiri olabilir (2004: 570).

Kutadgu Bilig 'de tespit ettiğimiz iki, *Divānu Lügati 't-Türk*'ten itibaren takip edebildiğimiz üçüncü bir *yaz-* fiili ile tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde üç ayrı *yaz-* fiilinin anlamları ve dönemler içindeki durumları ortaya konulmuştur. Ancak “yoldan çıkmak” anlamındaki *az-* fiilinin *yaz-* fiili ile ilgisi, kelime başındaki sesin protez mi yoksa düşme hadisesi mi olduğu ya da her ikisinin de ayrı kelimeler olup olmadığı izâha muhtaç görünmektedir.

Kaynakça

Akdoğan, Yaşar (1999). *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*. İstanbul: Beşir Kitabevi.

Arat, Reşid Rahmeti (2005). *Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

_____ (2006). *Atebetü'l-Hakayık*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ata, Aysu (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nushası)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

_____ (1997). *Rabguzî-Kıssaşü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, Besim (1999). *Divānu Lûgat-it-Türk Dizini*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Caferoğlu, Ahmet (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Cin, Ali (2004). “Ali-Kıssa-i Yûsuf, İnceleme-Metin-Dizin”. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: At the Clarendon Press.

Ercilasun, A. Bican; Alaeddin Mehmedoğlu Aliyev; Almas Şayhulov; Erden Zadaalı Kajıbek; Kadıralı Konkobay Uulu; Berdak Yusuf; Cebbarmehmed Göklenov; Valeriy Uyguroğlu Mahpir; Ali Çeçenov (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____ (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Erdem, Melek (1992). “Kitâb-ı Güzide (76a-134a) İnceleme-Metin-Sözlük”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Ergin, Muharrem, (2000). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ganiyev, Fuat; Ahmet'yanov, Rifkat; Açıkgoz, Halil (1997). *Tatarca-Türkçe Sözlük*. Kazan-Moskova: İnsan Yayınevi.

Gülsevin, Gürer (1987). “Türk Dilinde Kelime Başı Ünsüzü Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 173-200.

Gürsoy-Naskali Emine; Duranlı, Muvaffak (1999). *Altayca Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaşlar, M. Selda (2015). “Altay Dillerinde Edilgenlik Eki”. *İdil Dergisi*, C. 4. S. 18: 32-33.

- Ryumina-Sırkaşeva L. T.; Kucigaşeva N. A. (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü*. (çev. Şükrü Haluk Akalın - Çaştegin Turgunbayev). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaçalin, Mustafa S. – Ölmez Mehmet (2019). *Divânu Lugâti’t-Türk*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kaya, Mehmet (2018). “W. Radloff’un “Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy” Adlı Eserinde Geçen Şor Türkçesine Ait Kelimeler ve Bu Kelimelerin Çağdaş Şor Türkçesi ile Mukayesesi”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Ma’rufov, Z. M. (1981). *Uzbek Tilining İzâhli Lugati I (A-R)*. Moskova: Rus Tili Neşriyatı.
- Necip, Emir Necipoviç (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (çev. İktil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, Mehmet (2012). *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan’daki Eski Türk Yazıtları*. Ankara: BilgeSu Yayınevi.
- Önler, Zafer (1999). “Kutadgu Bilig’de Yer Alan Deyimler”. *Türk Dilleri Araştırmaları* 9: s.119-186.
- Özçamkan, Gülşen (2013). “Eylem ~ Söz Dönüşümünde Ant”. *Acta Turcica*. Kültürümüzde Yemin, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun. Yıl V. Sayı 2.
- Somuncu, Melike (2018). “Behçetü’l-Hadâyık (Karşılaştırmalı Oğuzca Metin, Gramer, Sözlük)”. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Şirin, Hatice (2004). “Türkçede Yaz- “Yazı Yazmak” Fiili Üzerine”. *Türk Dili Dergisi*, Ekim 2004. cilt: LXXXVIII. S: 634. Ankara: TDK Yayınları: s. 563-571.
- Tekin, Şinasi (1973-1974). “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde Olga Bolga Sorunu”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. s. 59-157.
- _____ (1990). “Bilin Bakalım Yazı Yazmak Nereden Geliyor”. *Tarih ve Toplum*. S. 78. s. 10-13.
- _____ (1991). “Tekinler Yanıtlıyorlar”. *Tarih ve Toplum*. S. 88. s. 9-12.
- _____ (2001). *İştikakçının Köşesi*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Tekin, Talat; Ölmez, Mehmet; Ceylan, Emine; Ölmez, Zuhâl; Süer Eker (1995). *Türkmence-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- _____ (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- _____ (1991). “Yazı Yazmak Günah İşlemek Değildir”. *Tarih ve Toplum*. S. 85. s. 22 -24.
- _____ (1991). “Yazı Yazmak ve Yanılmak Üzerine”. *Tarih ve Toplum*. S. 90. s. 9-14.
- Toparlı, Recep; Vural, Hanefî; Karaatlı Recep (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uygun, Aslı (2007). “Karışık Dilli Bir Kur’an Çevirisi Yazmanın 144b -183a Yaprakları Üzerinde Dil İncelemesi”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Ünlü, Suat (2004). “Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi, TIEM 73 235v/3-450r/7 Giriş-Metin-İnceleme-Analitik Dizin”. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

_____ (2012). *Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

_____ (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü Cilt:1 (A-J)*. (çev. Abdullah Taymas). 4. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnternet Kaynakları:

<https://sozluk.gov.tr/>

Kısaltmalar:

a.g.e. adı geçen eser.

bkz. bakınız.

çev. çeviren.

K. B. Kutadgu Bilig.

s. sayfa.

TIEM Türk ve İslam Araştırmaları Enstitüsü

Extended Summary

In this study, the verbs of writing and being written in *Kutadgu Bilig*, which is the first work of Islamic Turkish Literature, are analyzed semantically and evaluated. In this context, the couplets in which the verbs to write and be written in *Kutadgu Bilig* were examined in terms of meaning and nine different meanings of these verbs were determined. These meanings are: “(flower) to open / unfold, to unfold, to dissolve (hair), to laugh, to spread; to sin, to commit wrongdoing, to commit crimes and to be surprised.” However, the study made it possible to talk about a homonymous rather than a richness of this verb. Because the verb *ya:zmaq*, which means "to deviate, go astray, to be wrong" in native Turkish, lives in Turkmen as a long vowel but only as "to dissolve, to open up". Apart from this, there is also a verb *a:z-* that lives as a long vowel in this Turkmen language. The meaning of this verb is "to go astray, to be morally corrupt" (Tekin; Ölmez; Ceylan; Ölmez 1995: 41). This situation suggests that there is a connection between the verb either *a:z-* and the verb *yaz-*. In addition, there is a verb of the same meaning that we can follow since Old Turkish. The use of the verbs *to write* and *to be written* in historical Turkish dialects and contemporary Turkish dialects is subject to semantic evaluation and an investigation has been made.

Some examples in which the verb *to write* is combined with a noun in the text can be seen in the text. These idioms appear with the meanings of "not being mistaken, being open-handed, rejoicing / laughing, (mouth) opening, (knot) unraveling, (hand) untying," (Önler 1999: 119-186).

In this context, it has been observed that the writing elephant has two different forms in *Kutadgu Bilig*, which are thought to be homonymous. The meanings of the verbs to write and to be written in the Turkish language have been put forward and their usage in Turkish dialects are specified.

This verb to write also means "writing" which has been determined since *Dîvânu Lugâti't-Türk* that its meaning is seen in the works written in Harezm, Kipchak and Chagatay Turkish and mixed language works and in the works written in Old Anatolian This meaning is used as the first meaning in Turkey Turkish, Azerbaijani Turkish, Kyrgyz and Uzbek Turkish. It has been observed that since the texts of Harezm Turkish, the verb of to write began to be used in the meaning of "writing" rather than the verb *biti-*. It is possible to say that the meaning of the verb "to write" is completely established in Kipchak Turkish texts. It is certain that Oghuz has an influence on the settlement of this meaning. Because the words we encounter in the texts of Karahanlı and Uyghur Turkish “(flower) to unfold, to unfold, to dissolve (hair); the meanings of sinning, committing wrongdoing, committing a crime and being surprised” are now seen as the second and third meanings in these dialects. The meaning of the verb "to open" are in the historical dialects of Karahanlı, Harezm-Altınordu and Çağatay; It has been identified in this sense in the

contemporary dialects Çağatay, Kıpçak, Oğuz and Siberia. The meaning of the verb to write is "to solve" in the historical dialects of Karahanlı, Harezmi-Altınordu and Kıpçak; It is seen in the Altai and Siberian dialects of the contemporary dialects. It is seen that the use of the word in this sense has decreased within the scope of written languages with a wide area of influence. In *Kutadgu Bilig*, the meaning, which is defined as "to untie the knot" in the form of *writing knot*, is *to be written* in the *Divânu Lügati-Türk*; it was seen as *cas-* in Şor Turkish (Kaya 2018: 121). The verb *to write* in the sense of "committing a fault, to be wrong" is in Old Turkish, Karahanlı, Harezmi-Altınordu, Kıpçak and Çağatay dialects; among the contemporary dialects, the Siberian, Çağatay and Kıpçak group have been identified in the dialects. However, although it does not exist as a direct verb, it has been used in Western group dialects with its derivatives such as *yazuk*, *yazuklu* and *yazuksuz*. In *Kutadgu Bilig*, three different meanings of the verb *to be written*, such as "opening, laughing and spreading", are found only in the texts of Karahanlı Turkish. The meaning of "spreading" is in the historical dialects of Karahanlı, Harezmi-Altınordu and Kıpçak; The Kıpçak group of contemporary dialects has been identified in dialects. Although it seems possible in terms of phonetic course that the verb *to be written* has taken the form of *yadı- > yazıl-*. The fact that both verbs are seen at the same time since the texts belonging to the Karahanlı period suggests that there is a separate verb *to be written* in the sense of "spreading". In *Kutadgu Bilig*, it has been determined that there are essentially two verbs *to write* and verbs *to be written* in three different meanings. The meanings of three verbs of *yaz-* verb in historical and contemporary Turkish dialects and their situations within periods are revealed with two verbs that we have determined in *Kutadgu Bilig* and a third verb that we can follow since *Divânu Lügati-Türk*. However, the relation of the verb *az-* in the sense of "going astray" with the verb to write, whether the sound at the beginning of the word is a prosthesis or a falling incident, or whether both are separate words seems to need explanation.

It is hoped that the study of the verbs *to write* and *be written* will contribute to the field in terms of presenting the whole field in both historical and contemporary terms, providing ease of use to researchers and providing data about the whole field. In addition, the third verb *to write*, which is not included in our study, is reflected in the text as it appears in historical and contemporary texts under the influence of the Oghuz dialect.